

Wnioski Komisji Wniosków powołanej na konferencji naukowej Polskiego Towarzystwa Leśnego pt. “Problemy regulacji użytkowania lasu” w Sękocinie — 18 i 19 lutego 1993 r.

Podstawowym zadaniem leśnictwa jest zachowanie trwałości lasów gwarantującej wielostronne ich użytkowanie, zarówno w zakresie surowca drzewnego, jak i wzrastających funkcji ochronnych i społecznych. Realizacja tego zadania może być osiągnięta jedynie przez gospodarkę leśną opartą na zasadach ekologicznych.

Przyrodniczy charakter i długi okres produkcji w leśnictwie oraz wielkoobszarowość gospodarstwa leśnego wymagają odpowiedniego planowania i organizacji działalności gospodarczej w czasie i przestrzeni. Ustawa o lasach z dnia 28 września 1991 roku zobowiązuje do prowadzenia gospodarki leśnej w nadleśnictwie według planu urządzania lasu — zgodnie z zasadami powszechnej ochrony lasu, trwałości utrzymania lasów i ciągłości ich użytkowania oraz powiększania zasobów leśnych. W planach tych mają być zawarte m.in. zadania dotyczące gospodarki leśnej ustalone przy uwzględnieniu wymagań wynikających ze stosowanych form ochrony przyrody i krajobrazu oraz z uznania lasów za ochronne.

Z zasadami trwałości utrzymywania lasów i ciągłości ich użytkowania ściśle związana jest regulacja użytkowania głównego. Przy jej analizie nieodzowna jest prawidłowa interpretacja wielu zapisów w prawie leśnym, szczególnie dotyczących: celów i zasad gospodarki leśnej oraz sposobów ich realizacji, wieków dojrzałości rębnej określanych dla obrębów oraz poszczególnych drzewostanów, maksymalnej ilości przewidzianej do pozyskania drewna, a także wymagane jest odniesienie się do stosowanych aktualnie metod regulacji użytkowania rębego i przedrębego oraz inwentaryzacji urządzeniowej.

Z przedstawionych na konferencji referatów oraz dyskusji wynikają następujące stwierdzenia i wnioski.

- W planie urządzania lasu podstawą regulacji rozmiaru użytkowania rębego w nadleśnictwie jest podział gospodarczy oraz wieki rębności wynikające z przyjętych celów produkcji. Zasadniczymi jednostkami podziału gospodarczego dla regulacji rozmiaru użytkowania rębego są gospodarstwa tworzone w toku prac urzędzeniowych na podstawie sposobów zagospodarowania oraz przyjętych ogólnych celów produkcji. W gospodarstwach, w przypadku istotnego zróżnicowania przyrodniczych możliwości produkcyjnych siedlisk, celowe jest wyodrębnienie w ramach danego gatunku mniejszych jednostek (podgospodarstw) o zróżnicowanych między sobą celach produkcji, a w konsekwencji i różnych wiekach rębności. Rozwiązania wymaga również problem tworzenia podgospodarstw (gospodarstw) w lasach, w których dominuje funkcja pozaprodukcyjna oraz dla zbioru drzewostanów wymagających przebudowy.
- Dotychczas stosowane w ramach obrębów leśnych wieki rębności dla poszczególnych gatunków panujących, regionalnie zróżnicowane według potencjalnych przyrodniczych warunków produkcji leśnej — jako przeciętne wieki osiągnięcia dojrzałości technicznej drzewostanów przy założonych celach produkcji — są dobrym instrumentem regulacji rozmiaru użytkowania rębego. Gwarantują one bowiem, łącznie z przyjętymi zasadami regulacji użytkowania głównego, realizację zasady trwałości zachowania lasów i ich ciągłego wielofunkcyjnego użytkowania. Są one zatem ważnym narzędziem polityki leśnej, która wymaga centralnego sterowania.
- Wiek dojrzałości rębnej (wyrębu) poszczególnych drzewostanów może odbiegać od przeciętnego wieku rębności — przyjmowanego dla gospodarstw i podgospodarstw. Wiek wyrębu zależy bowiem nie tylko od wieku, ale również od hodowlanej i technicznej jakości drzewostanu, jego składu gatunkowego, wielkości i dynamiki przyrostu miąższości, pełnionych przez niego funkcji oraz przesłanek ekonomicznych (w tym również wielkości popytu na drewno). Ponadto przestrzeganie wymagań ładu przestrzennego może w zasadniczy sposób zmienić kolejność użytkowania wynikającą z wcześniej wymienionych kryteriów, za zatem i wieków wyrębu poszczególnych drzewostanów.
- Szczególnym problemem jest określenie maksymalnej ilości drewna przewidzianego do pozyskania w nadleśnictwie. Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie szczegółowych zasad sporządzania planów urządzania lasu, wielkość ta — której rolą jest niedopuszczenie do nadmiernego użytkowania głównego — wynika z sumy etatu cięć w użytkowaniu rębnym i etatu cięć w użytkowaniu przedrębnym. Właściwemu ustaleniu tych wielkości powinny służyć stosowane w urządzaniu lasu metody regulacji użytkowania rębego i przedrębnego.
- Etat użytkowania rębego powinien być ustalany przy uwzględnieniu nie tylko ograniczeń wynikających z ładu czasowego, ale również z ładu przestrzennego, co warunkuje trwałość produkcji. Konsekwencją tego jest konieczność wykonywania w planowaniu urzędzeniowym dwóch etapów regulacji. Etap pierwszy dotyczy regulacji rozmiaru użytkowania i odnosi się do całego gospodarstwa. Drugi etap dotyczy regulacji cięć i polega na ich rozłożeniu na poszczególne drzewostany z uwzględnieniem ładu czasowego, przestrzennego i innych ograni-

czeń (funkcje lasu, ograniczenia hodowlane itd.). Etap ten weryfikuje zatem ustalenia z pierwszego etapu regulacji. Uwzględnienie drugiego etapu regulacji, tj. regulacji cięć, umożliwi ponadto w gospodarstwie zrębowym zróżnicowanie etatów w wymiarze powierzchniowym i miąższościowym, co jest niezbędne zwłaszcza w przypadku braku jedności między tymi etatami (np. przy występowaniu znacznej powierzchni drzewostanów źle produkujących). W zrębowym sposobie zagospodarowania etat powierzchniowy jest bowiem etatem nadrzędnym w stosunku do etatu miąższościowego.

- Rozplanowanie cięć działkami zrębowymi podczas drugiego etapu regulacji urzędzeniowej powinno być wykonywane przy ścisłej współpracy z gospodarzami terenu i traktowane jako optymalna propozycja cięć na początku okresu gospodarczego. W planowaniu rocznym w nadleśnictwie lokalizacja cięć może ulegać zmianie. Decyzje o zmianie lokalizacji cięć powinien podejmować nadleśniczy. Obligatoryjna (w sensie wielkości maksymalnej) powinna natomiast pozostać wysokość etatu użytkowania rębego ustalona na etapie prac urzędzeniowych, przy uwzględnieniu ograniczeń skonkretyzowanych podczas rozplanowania cięć tj. drugiego etapu regulacji użytkowania rębego.
- Istotą użytkowania przedrębego jest jego rozmiar mniejszy niż przyrost miąższości. Dlatego przy planowaniu wysokości użytkowania przedrębego podczas prac urzędzeniowych, niezależnie od zastosowanego sposobu regulacji, należy poddać wnikliwej analizie relacje między planowanym na 10-lecie użytkowaniem przedrębnym, a spodziewanym bieżącym przyrostem miąższości. Analiza taka zmierza do ustalenia na etapie prac urzędzeniowych takiego poziomu użytkowania przedrębego, którego przekroczenie w trakcie realizacji planu powinno być kompensowane zmniejszeniem użytkowania rębego. Aktualnie przy ustalaniu rozmiaru użytkowania przedrębego uzasadnione jest stosowanie — obok tablic wydajności cięć pielęgnacyjnych IBL — również sposobów wykorzystujących znajomość relacji między wysokością użytkowania przedrębego a przyrostem miąższości oraz zasobnością na 1 ha wg gatunków oraz klas wieku. Przy ustalaniu tych relacji celowe jest wykorzystywanie również danych z wykonania w poprzednim okresie gospodarczym, w powiązaniu z hodowlaną oceną wykonanych cięć.
- Duże znaczenie dla właściwego ustalenia rozmiaru użytkowania przedrębego może mieć wprowadzenie do praktyki tablic cięć pielęgnacyjnych uwzględniających różne programy trzebieżowe określone przez podanie rodzaju trzebieży i jej nasilenia oraz obiegu cięć. Nowe osiągnięcia w tym zakresie, wynikające między innymi z zastosowania wzrostu, powinny być — po uprzednim sprawdzeniu — możliwie szybko wdrażane do praktyki urzędzeniowej.
- Zapis ustawowy dotyczący maksymalnej ilości przewidzianego do pozyskania drewna zobowiązuje do łącznego rozpatrywania wysokości realizowanego użytkowania głównego. A zatem w przypadku przekroczenia użytkowania przedrębego (np. na skutek zwiększonego tempa wydzielania się drzew lub szkód w lasach) należy odpowiednio ograniczać użytkowanie rębne, przy czym bilans ten należy prowadzić w 10-letnim okresie obowiązywania planu urządzania lasu.

- W niektórych nadleśnictwach dużą trudność stanowi utrzymanie użytkowania głównego na poziomie nie przekraczającym maksymalnej ilości drewna, określonej do pozyskania w planie urządzania lasu. Może to się wiązać — poza przypadkami klęsk w lasach — także z przyjęciem podczas prac urzędzeniowych zbyt niskiego poziomu użytkowania przedrębnego w stosunku do potrzeb hodowlanych drzewostanów, przy jednocześnie stosunkowo niskim etacie użytkowania rębego lub przy dużych potrzebach hodowlanych i sanitarnych w użytkowaniu rębnym, które powinny być realizowane w całości. W takich przypadkach niezbędna staje się weryfikacja zadań gospodarczych.
- Z uwagi na potrzeby pewniejszego określania zadań gospodarczych oraz zróżnicowanie roli poszczególnych drzewostanów w regulacji użytkowania rębego i przedrębnego celowe jest zróżnicowanie na etapie prac urzędzeniowych dokładności określania ich zasobności. Zbiór odpowiednich sposobów inwentaryzacji o różnej pracochłonności powinien znaleźć się w instrukcji urządzania lasu. Istnieje również potrzeba zwiększania dokładności określania zasobów drzewnych, szczególnie w drzewostanach starszych klas wieku oraz określania struktury pierśnic, zwłaszcza w aspekcie możliwości stosowania modeli wzrostu.
- Proekologiczna i oparta na zasadach najwyższej opłacalności gospodarka leśna wymaga dobrego rozpoznania warunków siedliskowych. Uzasadnione jest zatem poszerzenie zakresu prac glebowo-siedliskowych w toku zasadniczych prac urzędzeniowych w nadleśnictwach, w których wcześniej nie przeprowadzono szczegółowego rozpoznania gleb i siedlisk.
- Instrukcja urządzania lasu powinna mieć charakter otwarty umożliwiający sprawne wprowadzenie do praktyki urzędzeniowej nowych sprawdzonych rozwiązań zaproponowanych przez naukę oraz osiągnięć praktyki — stosowanie do potrzeb gospodarki leśnej.
- Opracowana Instrukcja Urządzania Lasu powinna być przed jej zatwierdzeniem zaopiniowana m.in. przez przedstawicieli nadleśnictw — jako użytkowników planu urządzania lasu oraz specjalistów z regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych.

Opracowali:

- dr inż. Stanisław Zajączkowski (Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej w Warszawie),
- dr inż. Tomasz Borecki (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego),
- dr inż. Jan Głaz (Instytut Badawczy Leśnictwa w Warszawie),
- dr inż. Stanisław Miścicki (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego),
- mgr inż. Edmund Stankiewicz (Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Szczecinku).

Stanisław Miścicki